

JELENA KRALJ je dejavna raziskovalka v ornitologiji z objavljenimi več kot petdesetimi izvirnimi deli v priznanih mednarodnih in nacionalnih revijah.
foto: Hrvoje Majcen

JELENA KRALJ, PRODORNA HRVAŠKA ORNITOLOGINJA

// pogovarjal se je Damijan Denac

*Dr. Jelena Kralj je strokovna vodja Zavoda za ornitologijo na Hrvaškem, ki deluje v okviru Hrvaške akademije znanosti in umetnosti s sedežem v Zagrebu. Je dejavna raziskovalka v ornitologiji z objavljenimi več kot petdesetimi izvirnimi deli v priznanih mednarodnih in nacionalnih revijah, zbornikih ter monografijah. Njena dela obravnavajo široko paleto avifavnističnih in ekoloških raziskav, prav tako je tudi zelo širok spekter vrst, s katerimi se je podrobneje ukvarjala. Med njimi so rumenonogi galeb (*Larus michahellis*), črnoglavi strnad (*Emberiza melanocephala*), bela štokrlja (*Ciconia ciconia*), sredozemski kupčar (*Oenathe hispanica*), žličarka (*Platalea leucorodia*), vranjek (*Phalacrocorax aristotelis*) in druge. Mnoga njena dela imajo pomembno naravovarstveno noto.*

Draga Jelena, danes si uveljavljena raziskovalka na ornitološkem področju. Kako to, da si se znašla med pticami, kakšni so bili začetki tvoje ornitološke poti?

Narava mi je blizu, odkar pomnim. Ko sem bila še otrok, sem z družino preživela veliko časa v bližnjem Maksimiru, velikem parku v Zagrebu, ali na Sljemenu, na eni od priljubljenih točk Zagrebčanov. Verjetno se je enkrat takrat v meni prebudilo zanimanje za ptice, resneje pa sem se z ornitologijo začela ukvarjati na fakulteti. Že prvo leto študija sem s kolegi preživela del leta v Kopačkem ritu, kasneje med študijem pa sem sodelovala pri raziskavah jastrebov, ki jih je vodil dr. Goran Sušić. Na fakulteti sem postala obročkovačka, po diplomi pa sem bila skoraj leto in pol prostovoljka na Zavodu za ornitologijo. Takoj ko se je na Zavodu pokazala priložnost za novo delovno mesto, so me zaposlili in tukaj sem že več kot 25 let.

Leta 1997 si v *Larusu* objavila neverjetno epohalno delo »Avifavna Hrvaške v zadnjih 200 letih«, za katero so ti neizmerno hvaležni vsi, ki se kakorkoli ukvarjajo s pticami na Hrvaškem. Koliko časa si ga pripravljala in kako je to delo potekalo?

To delo je skrajšana verzija mojega magistrskega dela, s katerim sem se ukvarjala štiri leta na Zavodu za ornitologijo. Ko sem se leta 1991 vpisala na podiplomski študij, mi je mentor, dr. Goran Sušić, takratni vodja Zavoda, predlagal, da naredim zgodovinski pregled ornitofavne Hrvaške. Kot mlada biologinja sem bila sicer bolj željna terenskega dela, a žal so bila to vojna leta in zato terensko delo omejeno. Kakorkoli, tema se je izkazala za zanimivejšo, kot je sprva obetala. Obiskala sem mnoge knjižnice – Zavoda za ornitologijo, Hrvaške akademije in Prirodoslovnega muzeja Hrvaške –, pregledala kataloge vseh ornitoloških zbirk na Hrvaškem, obiskala prirodoslovni muzej na Dunaju zaradi podatkov o naših pticah v njihovih zbirkah itd. Zahvaljujoč temu delu imam danes dober pregled nad spremembami v hrvaški avifavni, prav tako nad razpoložljivo literaturo za posamezne vrste. Z današnje perspektive se zavedam tudi nekaterih pomanjkljivosti tega dela, vendar me vseeno veseli spoznanje, da služi številnim kolegom kot vir podatkov o razširjenosti hrvaških ptic.

Pred nedavnim ste objavili članek o vplivu ribolova na tri sredozemske vrste ptic. Kako ribolov vpliva na morske ptice in ali ste ugotovili kakšne vplive tudi na Hrvaškem, glede na to, da ste morska država z veliko ribolovno floto?

Na žalost konkretnih raziskav o vplivu ribolova na ribojede ptice na Hrvaškem ni. To je zelo zapleteno področje, ki ne vključuje samo obravnave smrtnosti ptic v raznih ribolovnih tehnikah, ampak tudi zmanjšanje skupne količine plena ribojedih vrst. Po drugi strani dobijo nekatere ptice, denimo rumenonogi galeb, pomemben vir hrane od prilova, ki ga

mečejo iz mrež v morje. Raziskava, ki jo omenjaš, je lep primer sodelovanja med ornitologi Sredozemlja, saj smo združili podatke treh dolgoletnih projektov barvnega obročkanja ptic in s skupno analizo prišli do zelo zanimivih ugotovitev. Tako je na primer vranjek v Jadranu manj ogrožen zaradi ribolova, kot sta drugi dve vrsti, sredozemski galeb in rumenokljuni viharnik, v Sredozemlju, treba pa je imeti pred očmi, da poginjajo pretežno mlade ptice, kar se pogosto dogaja v bližini kolonij. Njihovo umrljivost bi lahko zmanjšali z omejevanjem ribolova v tem občutljivem obdobju.

Sodelovala si tudi pri Rdečem seznamu ptic Hrvaške. Katere so najbolj ogrožene hrvaške vrste ptic in kaj jih ogroža? Ali se ti zdi, da je po vstopu v EU stanje boljše ali slabše?

Podobno kot v preostalem delu Evrope najdemo najbolj ogrožene vrste med ujedami, vodnimi in travniškimi vrstami ptic. Analizo vzrokov ogroženosti smo izdelali v okviru priprave Rdečega seznama in ta je pokazala, da so izkoriščanje naravnih virov, spremembe v naravnih ekosistemih in kmetijstvu vzroki, ki v veliki meri vplivajo na ogrožanje vrst. Ali preprosto povedano, izginjanje naravnih vodotokov, krčenje starih gozdnih sestojev, manjšanje razpoložljivega plena za ujede, sove in ribojede ptice in intenzivno kmetijstvo z ustvarjanjem monokultur najintenzivneje in večinoma nepovratno vplivajo na populacije ptic. Z vstopom v EU je bilo na Hrvaškem razglašeno omrežje Natura 2000, kar je pomemben korak k boljšemu varstvu narave, vendar je treba z Naturo ustrezno upravljati, da omrežje ne bi ostalo samo na papirju. Vstop v EU prav tako odpira možnosti financiranja projektov, namenjenih konkretnemu varstvu in v veselje mi je videti, da se njihovo število na Hrvaškem povečuje. Po drugi strani pa moramo biti pazljivi, da ne pride do podpore takšnim ukrepom in aktivnostim, ki ne le da nimajo pozitivnega vpliva, temveč celo škodijo pticam in naravi, kar lahko vidimo po številnih evropskih državah.

Jelena že 20 let koordinira barvno obročkanje RUMENONOGIH GALEBOV (*Larus michahellis*), več kot 6.000 obdelanih podatkov pa ji je omogočilo preučevanje njihovega gibanja in stopnje preživetja.
foto: Jürgen Steudtner

Na Zavodu redno izdajate monografska dela, denimo Atlas selivk Hrvaške, potem Atlas gnezdilk Zagreba in druga. Kakšen sistem za obvladovanje podatkov imate, kdo vse prispeva podatke, ki jih obdelujete, in kako sodelujete z drugimi ornitološkimi organizacijami?

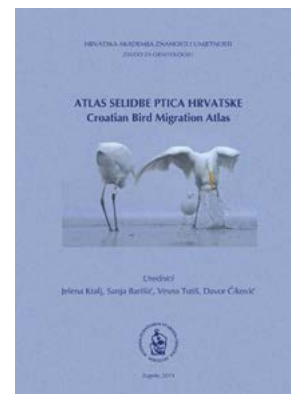
Atlas selitve ptic Hrvaške smo natisnili ob 100. obletnici obročkanja ptic na Hrvaškem. Zavod za ornitologijo je istočasno tudi obročkovaški center, ustanovljen leta 1910 kot šesti center v Evropi. V atlasu so obdelani podatki 699 sodelavcev in 92 ustanov in društev, ki so v tem obdobju izvajali dejavnost obročkanja. Brez njih tudi našega atlasa ne bi bilo. Prav tako so pri analizi podatkov sodelovali kolegi biologi in obročkovašci iz Zavoda, organizacije BIOM, Naravoslovno matematične fakultete iz Zagreba in Hrvaškega veterinarskega inštituta. Pri izidu Atlasa ptic gnezdilk Zagreba so sodelovali ornitologi, študenti, učitelji, ljubitelji ptic ... Na Hrvaškem na žalost še vedno nimamo dovolj ornitologov in opazovalcev ptic, a na srečo se njihovo število zadnja leta povečuje. Zdi se mi, da je glede tega situacija v Sloveniji boljša. Želim si, da bi končno lahko izdali tudi Atlas gnezdilk Hrvaške in upam da prihajamo v obdobje, ko bo to mogoče.

Si vodja čezmejnega projekta Interreg ČIGRA, kjer je partner tudi DOPPS. Kakšna raziskovalna vprašanja o čigri te zanimajo?

Zelo me zanima selitev ptic, seveda tudi čigre. So namreč med največjimi svetovnimi popotniki – vsako leto preletijo okoli 20.000 kilometrov. Že pred časom smo skupaj z Javno ustanovo Zeleni prsten Občine Zagreb in s sofinanciranjem Sklada za varstvo okolja in energetske učinkovitost začeli z raziskavami selitve čiger – z barvnim obročkanjem in kasneje z geolokatorji. V sklopu projekta ČIGRA pa nameščamo oddajnike GPS-UHF, s ka-

Na fakulteti je postala obročkovaška. Obročkanje je znanstvena metoda, ki temelji na raziskavah selitve, vedenja ali stopnje preživetja ptic in je skoraj neizogibna za vsakega ornitologa.

foto: Maciej Szymanski

Jelena na Zavodu redno sodeluje pri izdajanju monografskih del. **ATLAS SELITVE PTIC HRVAŠKE** so natisnili ob 100. obletnici obročkanja ptic na Hrvaškem.

Strokovnjaki s Hrvaške in iz Slovenije sodelujejo pri raziskavah v okviru projekta Interreg ČIGRA.

foto: **Matej Gamser**

terimi dobivamo zelo podrobne podatke o dnevni premikih čiger. Poleg selitve, o kateri upam, da se nam bodo že naslednje poletje odstrla povsem nova spoznanja, me zelo zanima tudi, na kakšen način izbirajo mesto gnezdenja, koliko ptice iz različnih kolonij medsebojno komunicirajo in podobno – in na ta vprašanja želimo odgovoriti v okviru tega projekta.

Ali misliš, da je bila zato, ker si ženska, tvoja pot v znanosti težja? Akademski milje zna biti precej »mačističen«.

V profesionalnem smislu nisem nikoli doživela, da bi dejstvo, da sem ženska, kakorkoli vplivalo na mojo znanstveno kariero. Mnogo večji izziv je bil uskladiti poklic ornitologinje in materinstvo. Ko so bili otroci še majhni, ni bilo preprosto izvajati večdnevnih terenskih raziskav, hoditi na kongrese in na sestanke v tujino. Na srečo sem imela podporo družine in ob dobri organizaciji smo nekako preživel tudi ta leta.

Med drugim si bila tudi predstavnica AEWA*, kar je bila brez dvoma zelo zanimiva izkušnja. Nam lahko poveš kaj več o tem?

Kot članica strokovnega telesa (Tehničnega komiteja) AEWA sem imela izjemno priložnost sodelovati s kolegi različnih profilov – znanstveniki, politiki, naravovarstveniki in lovci s kar treh kontinentov. Glede na to, da AEWA varuje vodne ptice selivke, med katerimi so mnoge po svetu lovna divjad, je tesno sodelovanje strokovnjakov različnih področij nujno. Pri tem delu se zares izuriš v poslušanju in argumentiranju, delo v tem komiteju pa mi je pomagalo, da sem dobila boljši uvid v nujno skladnost iniciativ in dejavnosti za učinkovito varstvo ptic in njihovih bivališč.

* AEWA - The African-Eurasian Migratory Waterbird Agreement ali Afriško-evrazijski sporazum o selivskih vodnih pticah

Mala čigra

// Urška Kačar, Al Vrezec

IZ ZBIRK
PRIRODOSLOVNEGA
MUZEJA SLOVENIJE

foto: David Kunc

Ornitološka zbirka Prirodoslovnega muzeja Slovenije s primerki čiger sicer ni bogato založena, saj čigre nikoli v zgodovini niso bile deležne posebne zbirateljske pozornosti, kljub temu pa so v zbirki shranjeni primerki kar osmih vrst čiger. Med njimi so tudi nekateri zgodovinsko zanimivi primerki, kakršna je juvenilna samica male čigre (*Sternula albifrons*), ki je bila ustreljena 5. avgusta 1950 ob Savi pri Stožicah v Ljubljani. Dobil in prepariral jo je muzejski preparator Alojz Šmuc. Primerek je prepariran kot študijski meh, ki je bil del tedanje zbirke Ornitološkega observatorija, ki je deloval v Stožicah pri Ljubljani. Danes je shranjen v študijski zbirki Prirodoslovnega muzeja Slovenije pod inventarno številko 1015. Primerek je zanimiv, ker kaže na možnost, da so v tistem času male čigre na savskih prodiščih

pri Ljubljani celo gnezdile. Savska prodišča so bila tedaj namreč pomembno gnezdišče ptic, med njimi tudi danes pri nas izumrle prlivke (*Burhinus oedichnemus*). Prvo gnezdenje male čigre v Sloveniji je bilo potrjeno šele leta 1979 v Markovcih na prodiščih reke Drave, tik pred zatonom celinske populacije v 80. letih prejšnjega stoletja. Danes gnezdi mala čigra pri nas le še na Obali. Kljub temu sta o možnem gnezdenju male čigre pri nas že v 19. stoletju poročala muzejski kustos Henrik Freyer in preparator Ferdinand Schulz, vendar sta iz njunega časa v muzejski zbirki ohranjena le dva preparata iz leta 1868, brez navedbe kraja najdbe. Navedene pa so tudi edine tri male čigre iz Slovenije, ki so shranjene v katerikoli ornitološki zbirki, saj drugi slovenski primerki niso znani.